

at aldı. Mûsâ el-Hâdî döneminde vezir tayin edilen Rebî' bir süre sonra azledilerek Dîvânü'l-ezimme kâtipliğine getirildi. Bu görevi sırasında ansızın hastalandı ve yedi gün sonra vefat etti (169/785 veya 170/786). Onun Mûsâ el-Hâdî tarafından zehirletildiği dair rivayetler bulunmaktadır. Oğlu Fazl da Abbâsî vezirlerindedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ya'kûbî, *Târîh*, II, 389, 392, 394, 400; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), bk. İndeks; Cehşiyârî, *el-Vüzerâ' ve'l-küttâb*, s. 44, 100, 125, 141, 151-152, 156, 167; Mes'ûdî, *Mürûcü'z-zeheb* (Abdülhamîd), III, 313, 317, 319; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, VIII, 414; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, VI, 21, 33, 88-89; İbn Hallikân, *Vefeyât*, II, 294-299; İbnü't-Tıktakâ, *el-Fahrî* (nşr. M. İvaz İbrâhîm Bek - Ali el-Cârim Bek), Kahire, ts. (Dârü'l-maârif), s. 157-159, 172; Hudarî, *Muhâçarât: Abbâsiyye*, s. 72-73; G. le Strange, *Baghdad during the Abbasid Caliphate*, Oxford 1924, bk. İndeks; D. Sourdel, *Le vizirât 'Abbâsîde de 749 a 936*, Damas 1959, I, 87-92; İbrâhîm Selmân el-Kürevî, *Nizâmü'l-üvizâre fi'l-'aşri'l-Abbâsiyyi'l-evvel*, İskenderiye 1989, s. 61-67; A. S. Atiya, "al-Rabî' b. Yûnus", *EP* (İng.), VIII, 350-351.

AHMET AĞIRAKÇA

REBÎ' b. ZİYÂD

(الربيع بن زياد)

Ebû Abdîrahmân er-Rebî'
b. Ziyâd b. Enes el-Basrî
(ö. 53/673)

Sicistan ve Horasan valisi, tâbiî.

Kahtânîler'den Benî Hâris b. Kâ'b'a (Belhâris) nisbetle Hârisî nisbesiyle de anılmış, künyesinin Ebû Firâs, dedesinin adının Rebî' olduğu da zikredilmiştir (İbn Abdülber, I, 516; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, II, 206). Ebû Firâs en-Nehdî'ye ait bazı rivayetlerin Rebî' b. Ziyâd'a nisbet edilmesini doğru bulmayan Mizzî ikisinin farklı kişiler olduğunu belirtir (*Tehzîbü'l-Kemâl*, IX, 78-80). İbn Abdülber en-Nemerî onu sahâbî kabul etmiş (*el-İstî'âb*, I, 516), sahâbe hakkındaki bazı kaynaklarda da bu görüş tekrarlanmıştır. Ancak Rebî'in Resûl-i Ekrem ile görüştüğü bilinmemektedir (Buhârî, III, 268).

Basra valiliği ve kadılığına 17 (638) yılında tayin edilen Ebû Mûsâ el-Eş'arî aynı yıl veya 19 (640) yılında onu Menâzir'e kendi yerine kumandan olarak bıraktı. Rebî' Menâzir'i fethetti. Sancaktarı olan kardeşi Muhâcîr b. Ziyâd ortada şehid edildi. Basra valiliğine getirilen Abdullah b. Âmir (29/650) 30 (650) yılının başında kendisini Sicistan'a gönderdi; Rebî' orayı da ele geçirdi. Muâviye b. Ebû Süfyân, 46'da (666) Abdurrahman b. Semüre'yi Sicistan valiliğinin

den azlederek Rebî' b. Ziyâd'ı tayin etti. Basra ve Kûfe valiliğine getirilen Ziyâd b. Ebîh 50 (670) veya 51 (671) yılının başında Rebî'i Sicistan'dan alarak Horasan'a gönderdi. Rebî' ile birlikte Basra'dan ve Kûfe'den 50.000 Arap ailesi Horasan'a göç etti. Rebî' b. Ziyâd'ın iki buçuk yıl süren Horasan valiliği sırasında Hasan-ı Basrî ona kâtiplik yaptı. Horasan'ın ardından Belh'i barış yoluyla, Kuhistan'ı da savaşla fetheaden Rebî' b. Ziyâd sırasıyla Menâzir, Sicistan, Horasan, Belh ve Kuhistan fetihlerinde kumandan olarak aktif rol oynadı. Hz. Ömer ve Osman tarafından başlatılan İran ve Horasan'ın fethini tamamlayarak askerî ve idarî yeteneğini gösterdi.

Rebî'in siyasî ve askerî faaliyetlerinde ciddi, cesur ve mütevazi kişiliğiyle bilindiği kaydedilir. Bir defasında Ziyâd'ın, "Emîrül-mü'mininin Muâviye'den mektup geldi, sana altın ve gümüşü muhafaza edip diğerlerini taksim etmeni emrediyor" deyince Rebî'in, "Emîrül-mü'mininin mektubundan önce Allah'ın emri var" diyerek ganimetlerin beşte birini ayırıp geriye kalanı müslümanlara dağıtması onun dinî hassasiyetini göstermektedir. Kabilesini temsilen Hz. Ömer'in huzuruna çıktığında kendisine emîrül-mü'mininin olarak çetin bir imtihandan geçtiğini söylemiş, Fırat kıyısında kaybolan bir koyundan bile kıyamet günü sorumlu tutulacağını hatırlatmıştır.

Kûfeli sahâbî Hucr b. Adî'nin Hz. Ali taraftarlığı sebebiyle Muâviye'nin emriyle öldürüldüğünü (51/671) duyan Rebî' b. Ziyâd'ın çok üzüldüğü, Hasan-ı Basrî ile birlikte bu olaya karşı büyük bir tepki gösterdiği belirtilir. Bazı kaynaklarda onun bu olaydan sonraki cuma günü minbere çıkarak cemaatten yapacağı duaya âmin demelerini istediği, Allah'tan ruhunun kabzedilmesini dilediği ve aynı gün vefat ettiği, yerine de oğlu Abdullah'ın geçtiği kaydedilir. Diğer bazı kaynaklarda Rebî'in Hucr b. Adî'nin katledilmesine üzüldüğü için öldüğü, Hucr'un da 53'te (673) katledildiği zikredilmiştir (Belâzürî, s. 596). Rebî' b. Ziyâd'ın Hz. Ömer, Übey b. Kâ'b ve Kâ'b el-Ahbâr'dan, ayrıca tâbiîn neslinden Mutarîf b. Abdullah, Hafsa bint Sîrîn, Ebû Miclez Lâhiq b. Humeyd'den rivayetleri vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 280-281; VI, 159-160; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, III, 268; Belâzürî, *Fütüh* (Fayda), s. 542, 547, 554, 568, 570-572, 576, 596; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 225; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, I, 516-518; III, 438; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, XXXII, 76; XXXIV, 416; XXXVIII, 132; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 46, 124, 128, 129, 417, 452, 489, 495; a.mlf., *Üsdü'l-gâbe*, II, 206-207; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VI, 97; IX, 78-80; XXXIV, 183-184;

Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 71; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: 'Ahdü'l-Hulefâ'î'r-râşidin*, s. 329-330; a.e.: *'Ahdü Muâviye*, s. 16, 20-21, 205-206; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 61; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, III, 211, 243-244; XII, 221; a.mlf., *el-İşâbe*, I, 504-505; Osman Çetin, "Horasan", *DİA*, XVIII, 235-236; Hüseyin Algül, "Hucr b. Adî", a.e., XVIII, 278.

ZEKERİYA GÜLER

REBİA (Benî Rebîa)

(بنو ربيعة)

Araplar'ın dört ana kolundan biri.

Kabilenin cediti Rebîa'nın soyu babası Nizâr b. Mead vasıtasıyla Adnân'a ulaşır. Adnân ve Kahtân'dan sonra Araplar'ın nisbet edildiği dört ana koldan biri olan Rebîa'nın (diğerleri Mudar, Kudâa ve Yemen) Esed, Tağlib, Vâil, Bekr, Şeybân, Hanîfe, Abdülkays, Kâsr ve Ahmes gibi birçok kolu bulunmaktadır.

Nizâr'ın çocukları Arabistan'a dağıldığında Rebîa, Gamrızîkine denilen dağın eteklerine, Necid'deki Zâtürk adlı bölgeye ve Tihâme'nin aşağı bölgelerine gidip yerleşti. Kardeşleri İyâd'ın ayrılmasından sonra Tihâme'de sadece Rebîa ve Mudar kaldı. Nüfusları artıp bölge kendilerine dar gelmeye başlayınca Rebîa, Necid ve Tihâme bölgesinin iç kesimlerine yöneldi; bu yayılma süreci Arap yarımadası dışına taşarak İslâm döneminde de devam etti. Kabile mensupları Emevîler ve Abbâsîler döneminde Kûfe, Basra ve Kayrevan gibi yeni şehirlerde yerleşip mahalleler kurdu. Kaynaklarda geçen Diyârrebîa, Arap yarımadasının kuzeyinde Musul'dan Fırat havzasına kadar uzanan Musul, Nusaybin, Sincar ve Cizre gibi yerleşim yerlerinin bulunduğu bölgeyi ifade etmektedir. Bu bölge Rebîa'nın büyük kollarından Vâil, Bekr ve Tağlib'in yurduydur. Wellhausen, Emevîler döneminde Rebîa denildiğinde bu kabilenin kollarından Bekir b. Vâil oğullarının kasdedildiğini belirtir. Sürekli genişlemekten dolayı kabile içerisinde zamanla anlaşmazlıklar ortaya çıktı; Benî Âmir b. Hâris ile Benî Abdülkays arasındaki çekişme iç savaşa yol açtı. İç savaş sonrasında Rebîa'nın diğer bazı kolları Necid, Hicaz ve Yemen'in çeşitli bölgelerine dağıldılar. Benî Abdülkays Bahreyn'e gidip yerleşti; Bekr, Tağlib, Aneze ve Dubey'a kabileleri Necid, Hicaz ve Tihâme'de yayıldı. Kabilenin bazı kolları da Mısır'a gitti.

Rebîa kabilelerine başkanlık yapmış güçlü bir kabile olan Tağlib'in reisi Rebîa b. Hâris b. Zühayr ve oğlu Vâil, Kahtânîler'in Yemen kollarına karşı giriştikleri birçok sa-

vaşı kazanmalarına rağmen Yevmü Sellân denilen savaşta yenilerek Yemen'in hâkimiyeti altına girdiler. VI. yüzyılın ikinci yarısında meydana gelen ve dönemin en büyük savaşı sayılan Yevmü Huzâz'da Rebîa'nın kumandanı, Rebîa'nın kollarından Benî Vâil'in reisi Küleyb b. Rebîa (Küleyb Vâil) idi. Çok güçlü bir şahsiyet olan Küleyb devrinde Rebîa kabileleri Yemen'in sultanından kurtulmak için onun etrafında birleştiler ve bu birleşme sonucunda savaşı kazandılar. Bu savaştaki başarısından sonra Küleyb bütün Meadoğulları ve Araplar'ın reisi konumuna yükseldi.

Câhiliye döneminde Rebîa, birçok defa Mudar ile birlikte hareket etmiştir; bu sebeple kaynaklarda Rebîa ile Mudar genellikle birlikte anılmaktadır. Arap geleneğindeki şeref ve üstünlük gayretleri bu iki kardeş kabile arasında da görülmektedir. İslâm döneminde Rebîa seçkin şairleriyle, Mudar ise Hz. Peygamber'in kendi soylarından olmasıyla övünüyordu. Kaynaklarda Rebîa ve Mudar hakkında bazı hadisler bulunmaktadır. Zehebî'nin uydurma ve münker olarak nitelediği bu hadislerde iki kabilenin âhirette şefaatte öncelikleri olduğu söylenmektedir. Yemâme'deki Akra b. a savaşında Rebîalı Talha en-Nümeyrî'nin yine bir Rebîalı olan Müseylimetülkezzâb'a gidip, "Sen yalancısın, fakat Rebîa'nın yalancısı Mudar'ın doğru sözlüsünden (Hz. Muhammed) bize daha yakındır" diyerek onun yanında yer alması Rebîa'nın üstünlük gayretlerini göstermektedir.

Rebîa'nın kollarından Bekir, Tağlib, Nemr ve Abdülkays hristiyandı. Tağlib'in ve diğer bazı Rebîa kabilelerinin coğrafi olarak Bizans'a yakın olması hristiyan olmalarında etkili olmuştur. Rebîa'nın bazı kolları ise putperestti. Câhiliye devrinde taptıkları putun adı Muharrak idi. Ayrıca Zül-Keabât (Zülkâbeyn) adlı bir putları daha vardı.

Resûl-i Ekrem, İslâm'ı anlatmak maksadıyla, hac için Mekke'ye gelen kabileleri dolaştığında Hz. Ebû Bekir ve Ali ile birlikte Rebîa'ya da gitti. 8 (630) yılında Rebîaogulları'nın da bulunduğu Bahreyn'e mektup yazarak kendilerini İslâm'a davet etti. Bu davetler sonunda Rebîa'dan Bekir b. Vâil oğulları ile Abdülkaysoğulları, Hz. Peygamber'e birer heyet gönderdiler. Resûlullah heyet mensupları ile konuşup kendilerine ikramda bulundu ve gönüllerini alıcı sözler söyledi. Abdülkaysoğulları ertesi yıl Müslümanlığı kabul etti.

H. Ebû Bekir döneminde irtidad eden kabileler arasında Rebîalılar da vardı. Bahreyn Rebîalılarının yanı sıra Tağlib ve Be-

kir b. Vâil'den de irtidad edenler oldu. Benî Rebîa'nın kollarından Nemir b. Kâsıt da dinden dönenler arasındaydı. İslâm'ı öğrenmek amacıyla Rebîa'nın Benî Hanîfe kolu adına Medine'ye gelen heyette yer alan Müseylimetülkezzâb irtidad edip peygamberlik iddiasında bulundu. Hz. Ebû Bekir, Hâlid b. Velid kumandasında gönderdiği kuvvetlerle Rebîa'nın da içinde bulunduğu dinden dönen kabileleri şiddetle cezalandırdı.

Rebîa-Mudar arasında rekabet olmasına rağmen düşmanlık yoktu. Rebîa'nın düşman saydığı kabile Temîm idi. Rebîa ile Temîm arasındaki düşmanlık yaptıkları ittifaklarda bile etkili olmuştur. Muâviye ve Yezid döneminde Rebîalılar, Basra'da Ezd kabilesiyle ittifak kurduklarında Temîm, Kays ile ittifak halindeydi. Bu iki büyük grup arasındaki rekabet ve düşmanlık çok uzun süre devam etmiştir. Emevîler'in son dönemlerinde Yemen ile Mudar arasındaki düşmanlıkta orta yol izleyen Rebîa, Mudar ile yakınlığını, Ezd ile de ittifakını kullanarak bu iki kabile arasında ara buluculuk girişimlerinde bulunmuştur.

Rebîalılar genellikle Haricî mezhebini benimsemişlerdi. 127 (744) yılına kadar birçok Hâricî isyanına Bekir b. Vâil kolumdan Benî Şeybân önderlik yapmıştır. Rebîa'nın siyasî tavır her dönemde farklı olmuştur. Meselâ Hz. Osman'ın katillerinin bulunup cezalandırılması isteğiyle ortaya çıkmış, Yezid b. Mühelleb isyanına verdikleri destekle Emevî iktidarının tamamen karşısında yer almıştır. Bu olaylarda Rebîa bir bütün olarak hareket etmemiştir. Aynı olayda bir bölgenin Rebîalılar'ı ile bir başka bölgenin Rebîalılar'ının ters düştüğü de görülmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 58, 314; IV, 361; V, 28; VII, 67; Halife b. Hayyât, *et-Tarih* (Zekkâr), s. 296, 307, 311; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 621; a.mlf., *'Uyûn'ü'l-ahbâr*, Beyrut 1997, I, 291, 293; *el-İmâme ve's-siyase*, I, 79-80, 96, 99; II, 36; Belâzürî, *Ensâb*, I, 29-31; Taberî, *Tarih*, Kahire 1990, II, 268, 270, 304; IV, 525; V, 201; İbn Abdürabbih, *el-İkdi'ü'l-fertd*, IV, 38; VI, 97, 248; Ebû'l-Ferrec el-İsfahânî, *el-Eğâni*, XI, 282; XIV, 216, 270; XIX, 138, 198; XX, 20; XXIV, 72; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 292 vd., 483 vd., 491, 493-494; Bekirî, *Mu'cem*, I, 18, 67, 68, 76, 79, 82, 85, 86; II, 568; Yâkût, *Mu'cem'ü'l-büldân* (Cündî), II, 562; III, 266; IV, 73; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 19, 20, 21; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, II, 327; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, IV, 26; İbn Kesir, *el-Bidâye*, III, 220; VII, 249, 316; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ* (Şemseddin), I, 344; II, 248; III, 119; J. Wellhausen, *Arap Devleti ve Sukutu* (trc. Fikret İşiltan), Ankara 1963, s. 99, 149, 150, 184, 189, 229, 232, 257; Cevâd Ali, *el-Mufasssal*, I, 393, 394, 395, 396, 446; IV, 210, 228, 329, 346, 348, 471, 484, 486, 493,

526, 527; V, 267, 351, 355, 365, 370; VI, 94; Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu'cemü'ş-şakabâ'ili'l-'Arab*, Beyrut 1997, II, 424; H. Kindermann, "Rabî'a and Mudar", *EI²* (İng.), VIII, 352-354; M. Lecker, "al-Namir b. Kâsıt", *a.e. Suppl.*, s. 661-662.

İRFAN AYCAN

REBİA b. EBÛ ABDURRAHMAN

(ربيعة بن أبي عبد الرحمن)

Ebû Osmân (Ebû Abdirrahmân)
Rebîa b. Ebî Abdirrahmân
el-Medenî et-Teymî
(ö. 136/753 [?])

Muhaddis ve fakih, tâbî.

Kendisinden hadis öğrendiği sahâbî Sâib b. Yezid'in 82 (701) yılında vefat ettiği dikkate alınarak Medine'de 70 (689) yılı civarında doğduğu söylenebilir. Kureys'in bir kolu olan Teym kabilesinden Münkediroğulları'nın mevlâsı idi. Babasının adının Ferruh olmasından Fars asıllı olduğu anlaşılmaktadır. Annesi kendisine hamileyken Horasan'a gazâyâ giden babasının Rebîa yirmi yedi yaşında iken geri döndüğündeki karşılaşmalarına dair birçok kaynaktan yer alan bir hikâyeyi Zehebî tenkit ederek asılsız bulur, ancak içinde yer alan bazı ayrıntıların meydana gelmiş olabileceğini ifade eder (*A'lâmü'n-nübelâ*³, VI, 93-95). Enes b. Mâlik ve Sâib b. Yezid gibi sahâbîlerle ve Saîd b. Müseyyeb, Kâsım b. Muhammed b. Ebû Bekir, Sâlim b. Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Dînâr, Atâ b. Ebû Rebâh, Saîd b. Cübeyr, Abdurrahman b. Ebû Leylâ, İbn Ebû Müleyke, Süleyman b. Yesâr, Atâ b. Yesâr, Vehb b. Münebbih, Mekhûl b. Ebû Müslim eş-Şâmî gibi tâbiîn büyüklerine yetişen Rebîa onlardan rivayette bulundu. Kendisinden İmam Mâlik, Süfyân es-Sevrî, Evzâi, Leys b. Sa'd, Şu'be b. Haccâc, Hammâd b. Seleme, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî, kıraat imamı Nâfi' b. Abdurrahman, İbn İshak, İbnü'l-Mübârek, İbnü'l-Münkedir, Süfyân b. Uyeyne gibi pek çok âlim hadis rivayet etti. İbn Sa'd, on iki imamdan Muhammed el-Bâkr ve Ca'fer es-Sâdik'in da onun Mescid-i Nebevî'deki ders halkasına katıldıklarını kaydeder. Emevî Halifesi Velid b. Yezid'in fetva sorduğu Medine âlimleri arasında yer alması ve Abbâsî Halifesi Ebû'l-Abbâs es-Seffâh tarafından görevlendirilme üzere Enbâr'a davet edilmesi her iki hânedanla da iyi geçindiğini göstermektedir. Seffâh'ın kadılık teklifini, ayrıca hediyesini kabul etmeyip Irak'ta kaldığı süre içinde hadis rivayet etmedi ve fetva vermedi. Resmî bir görev aldığı bilinmemekle birlikte bazı âlimlerle be-